# LINGVISTIK GLOBALLASHUV VA TIL XILMA-XILLIGI MUAMMOLARI: TALABALAR KREATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH KONTEKSTIDA

**Abdusabirova Laylo Azizjon qizi**
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti tayanch doktoranti
layloabdusabirova@gmail.com

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada lingvistik globallashuv jarayonining mohiyati, uning til xilma-xilligiga ko‘rsatayotgan ijobiy va salbiy ta’siri hamda ushbu jarayonni talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirish bilan bog‘lash masalalari yoritiladi. Shuningdek, oliy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlar asosida talabalar ijodkorligini oshirishda til siyosatining o‘rni tahlil qilinadi.

**Kalit so‘zlar:** lingvistik globallashuv, til xilma-xilligi, kreativlik, innovatsion ta’lim, ko‘p tillilik, kommunikativ kompetensiya, talaba faolligi.

**Kirish:** Zamonaviy jamiyatda globallashuv jarayonlari barcha sohalar qatori til va madaniyat tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro aloqalarning kengayishi va madaniyatlararo muloqotning kuchayishi natijasida lingvistik globallashuv jarayoni jadallashmoqda. Bu jarayon bir tomondan tillararo integratsiyani kuchaytirsa, ikkinchi tomondan ayrim milliy va mahalliy tillarning yo‘qolib borish xavfini yuzaga keltirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, til xilma-xilligini saqlab qolish bilan birga, talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki til nafaqat aloqa vositasi, balki tafakkur va ijodiy faoliyatning asosiy omilidir.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari insoniyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Xususan, til va kommunikatsiya tizimlari ushbu jarayonning eng sezgir va tez o‘zgaruvchi sohalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda axborot oqimining keskin tezlashuvi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi hamda xalqaro integratsiyaning kuchayishi natijasida lingvistik globallashuv jarayoni yanada faollashmoqda. Bu esa dunyo tillari o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni kuchaytirib, global kommunikativ makonni shakllantirmoqda.

Lingvistik globallashuv nafaqat tillarning o‘zaro boyishiga, balki ayrim tillarning dominantlik holatiga chiqishiga ham sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro muloqot tili sifatida keng qo‘llanilishi boshqa milliy tillarning funksional doirasiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, kichik tillarning kamayishi yoki iste’moldan chiqib ketish xavfi ortib bormoqda. Bu holat til xilma-xilligini saqlash masalasini global ilmiy va pedagogik muammo darajasiga olib chiqmoqda. Til – bu faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki milliy madaniyat, tarixiy xotira va tafakkur ifodasidir. Shuning uchun ham til xilma-xilligini saqlash insoniyatning madaniy boyligini asrash bilan bevosita bog‘liqdir. UNESCO kabi xalqaro tashkilotlar ham dunyo tillarining yo‘qolib ketishining oldini olish va ko‘p tillilikni rivojlantirishni dolzarb vazifa sifatida ko‘rsatib kelmoqda. Shu bilan birga, globallashuv sharoitida ta’lim tizimi oldida yangi vazifalar paydo bo‘lmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning faqat bilim olishi emas, balki ularning ijodiy fikrlashi, muammolarni innovatsion yondashuv asosida hal qila olishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aynan shu nuqtai nazardan, lingvistik globallashuv jarayonini talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirish bilan uyg‘unlashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri hisoblanadi.



DOI: 10.5281/zenodo.20005734

**Asosiy qism:** Lingvistik globallashuv va uning xususiyatlari. Lingvistik globallashuv – bu dunyo tillarining o‘zaro ta’siri, integratsiyasi va ayrim tillarning global kommunikatsiya vositasiga aylanish jarayonidir. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro miqyosda yetakchi til sifatida shakllanishi bu jarayonning yaqqol namunasidir.

Bu jarayon quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

1. tillararo o‘zaro ta’sirning kuchayishi;
2. global kommunikatsiya vositalarining kengayishi;
3. tarjima va madaniyatlararo muloqotning rivojlanishi;
4. ayrim kichik tillarning iste’moldan chiqib ketish xavfi.

Til xilma-xilligi muammolari

Til xilma-xilligi insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Biroq globallashuv sharoitida quyidagi muammolar yuzaga kelmoqda:

- kichik va kam sonli tillarning yo‘qolib borishi;
- til identifikatsiyasining zaiflashuvi;
- milliy madaniyatning til orqali ifodalanish imkoniyatlarining qisqarishi.

Shu sababli, ta’lim tizimida til xilma-xilligini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Lingvistik globallashuv sharoitida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1. Ko‘p tillilik asosida kreativlikni rivojlantirish. Talabalarni bir nechta tillarni o‘rganishga jalb qilish ularning tafakkur doirasini kengaytiradi va ijodiy fikrlash qobiliyatini oshiradi. Turli tillarda fikr yuritish – bu yangi g‘oyalar yaratishning muhim omilidir.

2. Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish

- rol o‘yinlari;
- debat va munozaralar;
- loyiha asosida o‘qitish (project-based learning);
- kreativ yozuv mashqlari.

Bu metodlar talabalarni mustaqil fikrlashga va yangi g‘oyalar ishlab chiqishga undaydi.

3. Madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish. Talabalar turli madaniyat va tillarni o‘rganish orqali global fikrlashni rivojlantiradi. Bu esa ularning kreativ yondashuvini yanada boyitadi.

4. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash

Onlayn platformalar, sun’iy intellekt vositalari va multimedia resurslari orqali til o‘rganish jarayoni interaktiv va qiziqarli tus oladi. Bu esa talabalarning ijodiy faolligini oshiradi.

**Muhokama:** Lingvistik globallashuvni faqat xavf sifatida emas, balki imkoniyat sifatida ham baholash zarur. Agar to‘g‘ri yondashuv tanlansa, u talabalarning kreativ salohiyatini ochish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Bunda o‘qituvchining roli alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u talabalarni faollikka undovchi, ijodiy muhit yaratuvchi shaxs sifatida namoyon bo‘lishi lozim. Shuningdek, milliy til va madaniyatni saqlab qolgan holda, global tillarni o‘rganish muvozanatini ta’minlash muhimdir. Bu esa talabalarda ham milliy, ham global tafakkurni shakllantiradi. Lingvistik globallashuv jarayoni zamonaviy jamiyatda murakkab va ko‘p qirrali hodisa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bir tomondan, u xalqaro muloqotni yengillashtiradi, bilim va axborot almashinuvini

tezlashtiradi hamda global ta’lim muhitini shakllantiradi. Ikkinchi tomondan esa, bu jarayon ayrim milliy tillarning funksional doirasini toraytirishi va til xilma-xilligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Muhokama etilishi lozim bo‘lgan muhim masalalardan biri – globallashuv sharoitida til identifikatsiyasini saqlab qolishdir. Talabalar ko‘pincha global tillarni (masalan, ingliz tili) o‘rganishga ko‘proq e’tibor qaratib, ona tilining lingvistik va madaniy imkoniyatlarini ikkinchi darajaga tushirib qo‘yish holatlari kuzatiladi. Bu esa uzoq muddatda milliy tilning kommunikativ va ijodiy salohiyatiga ta’sir qilishi mumkin.

Shu bilan birga, globallashuvni faqat salbiy jarayon sifatida baholash ham to‘g‘ri emas. Aksincha, u talabalarda ko‘p tillilik kompetensiyasini shakllantirish, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va eng muhimi – kreativ fikrlashni kuchaytirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Turli tillarni bilish talabaning dunyoqarashini kengaytiradi, ularni bir muammoni turli yondashuvlar orqali tahlil qilishga o‘rgatadi. Pedagogik nuqtai nazardan, lingvistik globallashuvdan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi zamonaviy interaktiv metodlarni qo‘llashi lozim. Masalan, debatlar, rolli o‘yinlar, case-study, kreativ yozuv topshiriqlari va loyiha asosida o‘qitish talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Bunday yondashuvlar nafaqat til o‘rganishni, balki ijodiy fikrlash jarayonini ham faollashtiradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim platformalarining kengayishi ham muhokama etilishi zarur bo‘lgan jihatlardan biridir. Onlayn resurslar, sun’iy intellekt asosidagi til o‘rganish vositalari va multimedia materiallari talabalarning kreativ faolligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq bu jarayonda tilning madaniy va milliy jihatlarini saqlash muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, lingvistik globallashuvni to‘g‘ri boshqarish va uni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali talabalarda ham global fikrlash, ham milliy identifikatsiyani saqlash, hamda yuqori darajadagi kreativ kompetensiyani shakllantirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, lingvistik globallashuv zamonaviy ta’lim tizimida muhim o‘rin tutadi. U til xilma-xilligiga ma’lum darajada tahdid solayotgan bo‘lsa-da, to‘g‘ri tashkil etilgan pedagogik yondashuv orqali talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bois, ta’lim jarayonida innovatsion metodlar, ko‘p tillilik va madaniyatlararo yondashuvlarni keng joriy etish zarur, lingvistik globallashuv zamonaviy dunyo taraqqiyotining ajralmas va muqarrar jarayonlaridan biri sifatida til tizimlari, madaniyatlar va kommunikativ munosabatlarga chuqur ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayon bir tomondan global muloqotning kengayishiga, xalqaro integratsiyaning kuchayishiga hamda ko‘p tillilikning rivojlanishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan ayrim milliy va kam sonli tillarning zaiflashuvi va yo‘qolib borishi xavfini ham yuzaga keltirmoqda.

Shu sababli, til xilma-xilligini saqlash bugungi kunda nafaqat lingvistik muammo, balki ijtimoiy-madaniy va strategik ahamiyatga ega bo‘lgan global vazifa sifatida qaralmoqda. Har bir til o‘zida xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va dunyoqarashini mujassam etganligi bois, uning saqlanishi insoniyat madaniy merosining davomiyligini ta’minlaydi. Ta’lim tizimida, xususan oliy ta’lim muassasalarida lingvistik globallashuv imkoniyatlaridan samarali foydalanish talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ko‘p tillilikka asoslangan ta’lim, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar va madaniyatlararo yondashuvlar talabalarni nafaqat bilimli, balki

ijodkor, tanqidiy fikrlovchi va innovatsion g‘oya yarata oladigan shaxs sifatida shakllantiradi.

Demak, lingvistik globallashuv jarayonini to‘g‘ri boshqarish va undan pedagogik maqsadlarda oqilona foydalanish orqali til xilma-xilligini saqlab qolish hamda talabalarning kreativ salohiyatini yanada rivojlantirish mumkin. Bu esa zamonaviy ta’limning eng muhim strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

**References:**

1. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Phillipson, R. (2009). Linguistic Imperialism Continued. Routledge.
3. UNESCO (2019). International Year of Indigenous Languages: Final Report. Paris: UNESCO Publishing.
4. Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge University Press.
5. Fishman, J. A. (1991). Reversing Language Shift. Multilingual Matters.
6. Heller, M. (2011). Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity. Oxford University Press.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2020). Davlat tilini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash konsepsiyasi. Toshkent.
8. Xoliyorov, A. (2018). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
9. Jo‘rayev, N. (2020). Zamonaviy tilshunoslik va lingvokulturologiya masalalari. Toshkent.
10. Mahmudov, N. (2015). Ona tili va nutq madaniyati. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.